

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

М.М. АРТУС,
д.е.н., доцент, Львівська державна фінансова академія,
С.Б. СМЕРЕКА,
к.е.н., Тернопільський комерційний інститут

Удосконалення формування тарифної політики в житлово-комунальному господарстві України

У статті розглянуто основні проблеми з регулювання тарифної політики в житлово-комунальному господарстві в сучасних умовах економічного розвитку України, а також запропоновані рекомендації щодо удосконалення процедур формування тарифів за послуги, які надають підприємства ЖКГ.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, житлово-комунальні послуги, тарифи, ціноутворення, державне регулювання.

В статье рассмотрены основные проблемы по регулированию тарифной политики в жилищно-коммунальном хозяйстве в современных условиях экономического развития Украины, а также предложены рекомендации по усовершенствованию процедур формирования тарифов за услуги, предоставляемые предприятиями ЖКХ.

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство, жилищно-коммунальные услуги, тарифы, ценообразование, государственное регулирование.

In the article basic problems are considered from adjusting of tariff politics in housing and communal services in the modern terms of economic development of Ukraine, and also the offered recommendations in relation to the improvement of procedures of forming of tariffs for services, that give enterprises to housing and communal services.

Keywords: housing and communal services, tariffs, pricing, government control.

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство є найбільш вразливою сферою для національної економіки, оскільки охоплює інтереси широкого загалу населення. На даний час однією з основних проблем ЖКГ є реформування окремих його галузей та вдосконалення формування тарифів на житлово-комунальні послуги. Якість і вартість житлово-комунальних послуг – це один з ключових моментів, які визначають належний рівень життя людей. Особливо турбує уряд і насамперед населення несправедлива, необґрунтована і вражаюча різниця тарифів в регіонах України, на що вказав Президент України у своїй доповіді на засідання кабміні України [4]. Тому врегулювання проблем тарифів є важливою складовою комплексного реформування житлово-комунальної сфери України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Окремі аспекти реформування житлово-комунального господарства розглядаються у працях таких вчених, як Г.І. Онищук, Г.М. Семчук, В.І. Тітяєв, О.М. Тищенко, В.І. Торкатюк, Н.Ф. Чечетова, Л.М. Шутенко, Т.П. Юр'єва та ін. Не применшуючи значення проведених наукових і практичних досліджень, слід зазначити, що на сьогодні у вітчизняній науковій літературі недостатньо уваги приділяється проблемам щодо формування єдиних підходів до встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги. Це вимагає особливої уваги щодо врегулювання тарифів в ЖКГ.

Метою статті є аналіз тарифів на послуги ЖКГ та робота рекомендацій щодо запровадження єдиних підходів при формуванні та встановленні тарифів на житлово-комунальні послуги, які б відповідали сучасним умовам економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Установлення тарифів в ЖКГ має певні особливості й суттєво впливає на ефективність діяльності підприємств галузі. При цьому в різних містах є різні умови роботи житлово-комунального господарства. Однак всім регіонам притаманні одні і ті ж проблеми: незадовільний технічний стан, значна зношеність основних засобів, дефіцит потужностей, нераціональні втрати питної води в зовнішніх мережах тощо. На підприємствах комунальної теплоенергетики налічується понад 29 тис. котелень, технічний стан яких є критичним. Більш як 23% котлів експлуатуються понад двадцять років. Значна кількість котлів (38%) малоефективна – коефіцієнт корисної дії становить 65–75% [6]. Не відповідає вимогам експлуатації технічний стан теплових мереж і пунктів. До ветхих та аварійних належать близько 15% теплових мереж і понад 29% теплових пунктів, унаслідок чого щорічні втрати теплової енергії перевищують 10% [6].

Основними факторами, що негативно впливають на функціонування сфери житлово-комунального господарства на регіональному рівні, є:

- недосконалість економіко-організаційних відносин у системі «держава-регіон»; відсутність спільної відповідальності держави та органів місцевого самоврядування за забезпечення населення житлово-комунальними послугами відповідно до державних соціальних стандартів та ефективність сфери житлово-комунального господарства загалом;
- слабкий розвиток виробничої і соціальної інфраструктур регіонів;
- невідповідність наявних інфраструктурних потужностей ЖКГ регіонів зростаючим вимогам та потребам;
- недоступність для всіх верств населення житлово-комунальних послуг, що відповідають вимогам державних стандартів;
- високий рівень монополізації сфери надання житлово-комунальних послуг та слабкий розвиток конкуренції у цій галузі;
- недосконалість міжбюджетних відносин (свідченням цього є, наприклад, недостатні інвестиції у сферу ЖКГ та їх нераціональне розміщення);
- неефективність механізму співпраці між регіонами, неузгодженість їх дій щодо взаємного розвитку сфери ЖКГ, розв'язання соціально-економічних та екологічних суперечностей.

Закон України «Про житлово-комунальні послуги» використовує два поняття «житлово-комунальні послуги» і «комунальні послуги». Відповідно до чинного закону житлово-комунальні послуги – це результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та перебування осіб у жилих і нежилых приміщеннях, будинках і споруд,

дах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил [5]. Комунальні послуги – це результат господарської діяльності, спрямований на задоволення потреб фізичної та юридичної особи в забезпечення холодною та гарячою водою, водовідведенням, газо- та електрозабезпеченням, опаленням, а також вивіз побутових відходів у порядку, встановленому законодавством [5].

Закон України «Про житлово-комунальні послуги» класифікує житлово-комунальні послуги за двома критеріями: функціональним призначенням та порядком затвердження цін/тарифів. Залежно від функціонального призначення житлово-комунальні послуги поділяються на: комунальні послуги (централізоване постачання холодної та гарячої води, водовідведення, газо- та електропостачання, централізоване опалення, вивезення побутових відходів тощо); послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (прибирання внутрішньобудинкових приміщень і прибудинкової території, санітарно-технічне обслуговування, обслуговування внутрішньобудинкових мереж, утримання ліфтів, освітлення місць загального користування, поточний ремонт, вивезення побутових відходів тощо); послуги з управління будинком, спорудою або групою будинків (утримання на балансі; укладання договорів на виконання послуг, контроль за дотриманням умов договору тощо); послуги з ремонту приміщень, будинків, споруд (заміна, підсилення елементів конструкцій і мереж, їх реконструкція, відновлення спроможності несучих елементів конструкцій тощо). Залежно від порядку затвердження цін (тарифів) на житлово-комунальні послуги, їх поділяють на такі групи: житлово-комунальні послуги, ціни (тарифи), на які затверджують спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади; житлово-комунальні послуги, ціни (тарифи) на які затверджують органи місцевого самоврядування для надання на відповідній території; житлово-комунальні послуги, ціни (тарифи) на які визначаються винятково за договором (домовленістю сторін) [5].

Відповідно до цього закону тарифи повинні повністю покривати собівартість житлово-комунальних послуг. У випадку, якщо новий тариф не відповідає економічно обґрунтованим витратам, орган, який затвердив його, зобов'язаний передбачити у своєму бюджеті відповідну суму дотацій. Вона має повністю покрити збитки підприємств.

Недоліки формування тарифів відображаються за таких обставин:

- практично відсутній контроль за обґрунтованістю тарифів. Понаднормативні витрати води, теплової і електричної енергії просто включаються у тарифи;
- часто незаконно на 50% завищують граничний рівень рентабельності підприємства ЖКГ;
- до складу тарифів включаються витрати на капітальні вкладення, хоча на підприємствах немає інвестиційних програм;
- в собівартість утримання будинків і прибудинкових територій зараховують витрати не на виконання реальних робіт, а на адміністративні потреби.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливо зазначити, що місцеві органи влади України розробляють та впроваджують механізми ефективного розвитку ЖКГ у межах своїх територіальних утворень, але більшість нормативних документів не знаходять державної підтримки. Крім того, необгрунтована і вражаюча різниця тарифів у регіонах України не знаходить державної підтримки.

Особливо необгрунтована і вражаюча різниця тарифів у регіонах України. Зокрема, розбіжність у собівартості 1 куб. м води для комерційних споживачів становить 5,5 раза: від 2 грн. 40 коп. у Тернопільській області до 8 грн. 26 коп. у Луганській. Спостерігається велика різниця тарифів на послуги водопостачання для населення, зокрема, за 1 куб. м води населення сплачує у Черкаській області 2 грн. 61 коп., а в Ужгороді цей тариф становить 5 грн. 28 коп. (див. табл.). Собівартість 1 гікалорії на послуги галузі ЖКГ теплопостачання по регіонах України станом на 1 жовтня 2013 року коливається від 175 грн. 34 коп. у Чернігівській області до 497 грн. 43 коп. у Луганській області для населення. Відповідно тарифи на послуги теплопостачання для комерційних споживачів також різняться. Так, в Одеській області собівартість 1 гікалорії становить 1003 грн. 29 коп., це найвищий тариф по Україні, а найнищий тариф спостерігається в Чернігівській області – 165 грн. 44 коп. (див. табл.).

Важливим напрямом вирішення проблем ціноутворення в ЖКГ є застосування прогресивного порядку визначення

тарифів на ЖКГ. На сьогодні використовуються дві системи встановлення тарифів на послуги ЖКГ:

- в основному застосовується схема «витрати плюс, або «витрати плюс рентабельність» – коли встановлюється граничний рівень рентабельності (відношення прибутку до витрат);
- прогресивною є методика фіксування граничних цін – у підгалузі водопостачання до складу тарифу введено інвестиційну складову і запроваджено механізм корегування тарифу.

За обох систем розрахунків тарифів починається з калькулювання витрат згідно з П(С)БО №16, Методичними рекомендаціями з планування, обліку й калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах і в організаціях ЖКГ, які затверджені наказом Держбуду України від 06.02.2002 №47 та відповідними нормативними документами для кожної підгалузі ЖКГ. Згідно з цими нормативними документами економічно обгрунтований тариф визначається за формулою (1):

$$T = PC + P, \quad (1)$$

де T – економічно обгрунтований тариф, PC – повна планова собівартість одиниці послуг, P – витрати на капітальні інвестиції з відрахуванням податку на прибуток [3].

Важливою складовою формування тарифів у житлово-комунальному господарстві є ціни на продукцію підприємств природних монополій, які включають переважно електропостачання, газопостачання, водопостачання, ка-

Тарифи на послуги водопостачання та теплопостачання по базових підприємствах станом на 1 жовтня 2013 року

№ з/п	Обласний центр	Теплопостачання		Водопостачання	
		фактична собівартість (без ПДВ), грн./Гкал		фактична собівартість (без ПДВ), грн./куб. м	
		для населення	для комерційних установ	для населення	для комерційних установ
1	Сімферополь	356,86		4,23	4,23
2	Вінниця	369,98		2,75	2,75
3	Луцьк	341,43		2,84	2,84
4	Дніпропетровськ	300,48		3,57	3,57
5	Донецьк	359,1		3,93	3,93
6	Житомир	368,53		3,78	3,78
7	Ужгород	Централізоване теплопостачання відсутнє		5,28	5,28
8	Запоріжжя	275,40	710,5	4,21	4,21
9	Івано-Франківськ	419,48	881,76	2,95	2,95
10	Біла Церква	383,27	619,03	3,77	3,77
11	Кіровоград	377,72	974,13	5,24	5,24
12	Луганськ	497,43	976,95	8,26	8,26
13	Львів	354,78	805,34	4,27	4,27
14	Миколаїв	281,76	806,57	3,46	3,46
15	Одеса	452,08	1003,29	2,96	2,96
16	Полтава	257,35	670,27	4,85	4,85
17	Рівне	311,75	896,57	3,36	3,36
18	Суми	375,41	670,14	3,10	3,10
19	Тернопіль	323,89	754,75	2,40	2,40
20	Харків	283,00	694,97	4,097	4,097
21	Херсон	344,45	771,18	3,69	3,69
22	Хмельницький	355,00	705,76	2,90	2,90
23	Черкаси	332,47	730,04	2,61	2,61
24	Чернівці	282,86	663,85	4,802	4,802
25	Чернігів	175,34	165,44	3,146	3,146
26	Київ	349,35	746,99	2,57	2,57
27	Севастополь	327,13	761,88	5,2591	5,2591

* Складено автором на основі джерела [7].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

бельне телебачення, зв'язок, окремі галузі транспорту тощо. Формування цих тарифів за витратним методом без жорстких нормативів для усіх підприємств галузі створює умови легко досяжних фінансових результатів за рахунок коштів споживачів та бюджетних ресурсів. Тому у багатьох країнах світу (Великобританії, США, Швейцарії тощо) надають перевагу методів коефіцієнтів зміни цін, які здебільшого встановлюються на 3–5 років. На перший рік ціна визначається за чинним витратним методом, а на кожний наступний рік тарифи (P_t) визначаються за такою формулою (2):

$$P_t = P_{t-1}(1 + RPI - X_i \pm Z), \quad (2)$$

де P_{t-1} – базова ціна (тариф) на продукцію у попередньому звітному періоді;

$(1 + RPI - X_i \pm Z)$ – коефіцієнт зміни ціни (тарифу) у кожному наступному періоді;

RPI – індекс споживчих цін;

X – планова норма економії на витратах (фактор ефективності підприємства природної монополії);

Z – вплив непередбачуваних обставин чи подій на діяльність підприємства природної монополії.

Основна проблема формування тарифів за методом коефіцієнтів зміни цін полягає у невизначеності фактора передбачуваних тенденцій щодо витрат (X), який провокує зростання ціни капіталу і гальмує інвестиції. За умови визначення чітких принципів зміни фактора « X » він має негативні аспекти, оскільки встановлюється зворотний зв'язок між зниженням витрат і можливим зниженням цін, що призводить до зменшення доходів підприємств природних монополій. В умовах жорсткої фіксації фактор « X » підвищення ефективності суб'єкта господарювання природної монополії стає певною мірою примусовим [2].

Формування цін, що здійснюється за витратним методом та методом коефіцієнтів зміни цін, на нашу думку, не забезпечує належних стимулів для мінімізації виробничих витрат. Останнє зумовлюється здебільшого недовіками в організації управління і не впливає на підвищення ефективності та рентабельності підприємств природних монополій.

Тарифна політика визначає життєдіяльність підприємств. Від неї залежить не лише платоспроможний попит споживачів продукції в житлово-комунальному господарстві, а й техніко-економічний рівень розвитку підприємств та їхня фінансова стійкість. Формування тарифів на продукцію (послуги) житлово-комунального господарства має здійснюватися з урахуванням необхідності відшкодування витрат на створення продукту, реконструкції, технічного і соціального розвитку та посилення впливу на підвищення якості надання послуг. Рівень цін повинен задовольняти підприємницький інтерес, забезпечувати розвиток житлово-комунального господарства і стимулювати впровадження нових технологій створення продукції та сприяти виконання таких завдань:

– підвищення можливостей суб'єктів підприємницької діяльності, що належать до житлово-комунального господарства, забезпечувати потреби споживачів у послугах, за-

лучення інвестицій на їхній розвиток та досягнення сталих економічних умов діяльності;

– дотримання балансу між споживчим попитом на продукцію житлово-комунального господарства та обсягом витрат на їх створення;

– забезпечення стабільності, прозорості та прогнозованості тарифів на продукцію житлово-комунального господарства;

– забезпечення беззбиткової діяльності житлово-комунального господарства з врахування оптимальних виробничо-збутових витрат.

Політика ціноутворення на послуги житлово-комунального господарства повинна складатися, на нашу думку, із взаємопов'язаних принципів, які б сприяли забезпеченню виконання поставлених завдань та досягненню визначеної мети. Принципи ціноутворення мають відображати об'єктивні і суб'єктивні чинники, що впливають на формування цінової політики житлово-комунального господарства та їхню фінансово-господарську діяльність.

Удосконалення тарифів на послуги житлово-комунального господарства можна досягнути через заміну собівартості як бази формування тарифів витратами на проміжне споживання. Тобто із собівартості послуг необхідно виокремити витрат на оплату праці з нарахуванням на соціальні заходи і приєднання її до доданої вартості у процесі формування цін на товари і послуги. Формування таким чином цін на товари і послуги відобразить дві економічно однорідні величини за елементами: витрати на проміжне споживання та рекомендовану чи регулюючу державним органам і підконтрольну їм додану вартість, яка включає амортизацію необоротних активів, заробітну плату з нарахуванням на соціальні заходи, податкові платежі та прибуток підприємств житлово-комунального господарства у складі цін на товари і послуги. При цьому розміри доданої вартості у складі тарифів на послуги можуть бути рекомендованими та довільно встановленими суб'єктами житлово-комунального господарства. Додана вартість може бути встановлена однаковою по всій країні, а може бути диференційованою з врахуванням ціни праці, що зумовлено професійно-кваліфікаційним рівнем працівників. Її виокремлення у складі тарифів сприятиме належному контролю з боку органів державної влади і місцевого самоврядування її складові та загальну величину.

Сутнісні особливості застосування витрат на проміжне споживання як бази формування тарифів на послуги в заміні показника собівартості продукції має на меті вирішення таких завдань:

– піддати державному контролю формування ВДВ як основи формування первинних доходів, тобто ВВП та спрямування її складових за цільовим призначенням;

– надання прозорості та контролю формування величин витрат на проміжне споживання та додану вартість в цінах на послуги з адекватним планомірним державним регулюючим впливом;

– сприяння формування механізму індикативного планування в житлово-комунальному господарстві.

Висновки

Отже, реформування житлово-комунального господарства передбачає удосконалення системи управління, яке включає вдосконалення ціноутворення послуг ЖКГ, їх прозорості та доступності. Тарифна політика ЖКГ повинна мати комплексний підхід, який би передбачав вплив таких факторів, як: платоспроможність населення – основного споживача житлово-комунальних послуг; державне втручання (цільове фінансування галузі, оподаткування, встановлення норм і тарифів); якість послуг та конкуренція, а також впровадження енергозберігаючих технологій на підприємствах, які надають житлово-комунальні послуги.

Досягнення цієї мети має здійснюватись на таких засадах: по-перше, контроль формування витратної частини тарифу на монопольних ринках та забезпечення оптимізації та регулювання процесу ціноутворення на всіх етапах; по-друге, інвестиційна складова процесу ціноутворення передбачає моделювання (диференціацію) інвестиційного процесу з усіма його складовими – тобто розміри доданої вартості у складі тарифів на послуги можуть бути рекомендованими та довільно встановленими суб'єктами житлово-комунального господарства; по-третє, соціальна захищеність населення, яка передбачає використання програм субсидування та підвищення якості послуг ЖКГ на основі укладання договорів між споживачами та підприємствами.

Список використаних джерел

1. Арсірій В.А. Методи формування тарифів на енергоносії / В.А. Арсірій, І.І. Андріанова // Інформаційно-аналітичний збірник. – К., 2011. – №2 – С. 50.

2. Артус М.М. Проблеми ціноутворення на продукцію підприємств природних монополій / М.М. Артус // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №12(91). – С. 7–12.

3. Вода І. Проблеми та перспективи формування ефективної тарифної політики в житлово-комунальному господарстві / І. Вода, Н. Голуб // Інформаційно-аналітичний збірник. – К., 2011. – №2 – С. 76.

4. Доповідь прем'єр-міністра України на засіданні Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 року // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244302272

5. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004. – №47. – С. 514 с.

6. Закон України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 роки» від 24.06.2004 №1869–IV // Відомості Верховної Рада України. – 2004. – №46. – С. 512.

7. Інформація про тарифи на послуги теплопостачання та водопостачання по базових підприємствах станом на 1 жовтня 2013 року // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://minregion.gov.ua/zhkh/ekonomika-ta-taryfna-polityka>

8. Устінов Д.О. Проблеми та шляхи вдосконалення сучасної тарифної політики на послуги ЖКГ / Д.О. Устінов // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2010. – №2(6). – С. 64–68.

9. Титяев В.И. К вопросу о реформировании жилищно-коммунального хозяйства Украины / В.И. Титяев, И.А. Чистякова // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. – К.: Техника, 2002. – №41. – С. 85–87.

10. Онищук Г.І. Проблеми розвитку міського комплексу України: теорія і практика / Г.І. Онищук. – К.: Науковий світ, 2002. – 439 с.

Н.В. КОЦЕРУБА,

к.е.н., Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Організаційно-методологічні засади внутрішнього контролю в системі управління підприємством

У статті розглянуто актуальні питання організації та методології внутрішнього контролю в системі управління підприємством. Уточнено концептуальні засади системи внутрішнього контролю та особливості його регулювання в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: внутрішній контроль, метод, цілі контролю, принципи, мультиплікація, контрольний процес.

В статье рассмотрены актуальные вопросы организации и методологии внутреннего контроля в системе управления предприятием. Уточнены концептуальные основы системы внутреннего контроля и особенности его регулирования в условиях рыночной экономики.

Ключевые слова: внутренний контроль, метод, цели контроля, принципы, мультипликация, контрольный процесс.

The article deals with current issues of methodology and internal controls in the management of the company. Specifies the conceptual basis of the system of internal controls and features its regulation in a market economy.

Keywords: internal control method, control objectives, principles, multiplication, control process.

Постановка проблеми. Внутрішній контроль як важлива інформаційна функція антикризового управління значною